

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Szülői felügyeleti jog a gyakorlatban

Szerző: Dr. Illés Melinda

BEVEZETÉS

Habár az új Ptk. több mint két évvel ezelőtti hatályba lépésével a gyermekelhelyezést felváltotta a szülői felügyelet gyakorlása kifejezés, a köztudatban még mindig a gyermekelhelyezés az általánosan használt szófordulat. A laikus, jogban járatlan emberek sok esetben azzal sincsenek tisztában, hogy a szülői felügyeletet - megállapodásuk vagy a gyámhatóság vagy a bíróság eltérő rendelkezése hiányában - közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt,¹ noha ezt a lehetőséget már a Csjt.² is biztosította számukra.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉS

Azt megelőzően, hogy 1952-ben a családjogi törvény megalkotásra került volna, a gyermeket nem kezelték önálló egyénként: *a gyermek az apa hatalma alatt állt*. Az apai hatalom egyrészt arra utalt, hogy az anya személye jogilag nem alapozta meg a gyermek társadalmi, illetve jogi státuszát, ugyanakkor kifejezésre juttatta azt is, miszerint a gyermek az apa hatalma alatt állt, valamint a hatalom kifejezés jelentette a gyermekért való felelősséget is.

Az apa jogköre azzal volt kapcsolatos, hogy a gyermek törvényes vagy törvénytelen gyermek volt-e. A törvényesség alapvetően attól függött, hogy az anya házas volt-e, azonban az apa számára nyitva állt annak lehetősége, hogy bizonyítsa: a gyermek nem tőle származik.³ A gyermek helyzete tehát az anya házasságától függött, *a törvényes és törvénytelen gyermek közötti különbség meghatározó volt*, a gyermek személye tulajdonképpen szóba sem jött, annak különösebb jelentősége nem volt, az bírt csak jelentőséggel, hogy a gyermek törvényes gyermek-e, hiszen ez esetben örökölhette az édesapja után.

¹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

² 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

³ Szeibert Orsolya: A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. [a továbbiakban: Szeibert Orsolya: A családjogi harmonizáció...] 192. o.

Az atyai hatalom helyett 1945-ben a 10471/1945. (XI.6.) ME sz. rendelettel bevezetésre került a *szülői hatalom*, amely az anya oldalán fennálló egyenlőtlen helyzetet kívánta kiegyenlíteni. Figyelemmel arra, hogy a rendelet az elsőbbséget továbbra is az apának biztosította, így a teljes egyenlőség megteremtése ekkor még nem valósult meg.

A házasságban és a házasságon kívül született gyermekek helyzetében jelentős változást hozott az 1946. évi XXIX. törvény, amely szinte *teljes egyenlőséget teremtett* köztük.

Amikor hatályba lépett a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.), a szülői hatalom szülői felügyeletté változott, hiszen a Csjt. 70. §-a már azt mondta ki, miszerint *a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll*. A Csjt. azt is rögzítette, hogy a szülői felügyeletet a kiskorú gyermek érdekeinek megfelelően kell gyakorolni.

Az ENSZ közgyűlése 1989. november 20-án New Yorkban elfogadta a Gyermekek Jogairól szóló *Gyermejkogi Egyezményt*, amely 1990. szeptember 02-án lépett hatályba.⁴ A Gyermejkogi Egyezményt mára - az Amerikai Egyesült Államok kivételével - minden államban ratifikálták. Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki. Ez az egyezmény a legszélesebb körben elfogadott egyezmény, amelynek legfőbb érdeme, hogy egyedülállóan helyezi középpontba a gyermekeket. Három alapelve a részvétel, a védelem és az ellátás, vagyis „a 3P modellje” - participation, protection, provision.⁵

A Gyermejkogi Egyezmény magában foglalja a diszkrimináció tilalmát, amely tiltja a hátrányos megkülönböztetést és megfogalmazza azt a követelményt, miszerint az Egyezményben foglalt jogokat minden megkülönböztetés nélkül kell alkalmazni. Kiemelt szerepet kap a gyermek származására, születési helyzetére történő utalás, ugyanis a Gyermejkogi Bizottság ezzel kapcsolatban rámutatott arra, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalmát - hasonlóan bármilyen

⁴ Dr. Lux Ágnes: A gyermekjogok nemzetközi keretrendszerének kialakulása. A gyermekjogi mozgalom születése c. diador 12. dia

⁵ Dr. Lux Ágnes: Az ENSZ Gyermejkogi Egyezménye, Fakultatív Jegyzőkönyvei; a Gyermejkogi Bizottság munkája c. diador 2. és 3. dia

más alapelvhez - nem csupán általános módon kell az Egyezményben részes államoknak kinyilatkoztatnia, hanem azokat a konkrét, ágazati jogszabályokba is be kell építeni.

A 2000-es évek elején - részben a Gyermekjogi Egyezmény hatására - szükségessé vált egy új dokumentum megfogalmazása, amely a Fehér Könyv elnevezést kapta és a szülői jogállás keletkezésének és jogkövetkezményeinek elveit határozta meg. A Fehér Könyv fontosnak tartotta biztosítani azt, hogy a gyermek már születésétől kezdődően integrálódhasson a családjába és semmiképp se kerüljön sor hátrányos megkülönböztetésre. A Fehér Könyvben a szülői státusz a szülő jogállását jelenti. Az anyai státusszal kapcsolatban kimondta, hogy a gyermek anyja az, aki őt megszülte, amely azt a hatást kívánta kiváltani, hogy a gyermek és az anya között a gyermek megszületésével létrejöjjön a teljes jogi kapcsolat. Az apaság megállapítására sor kerülhet törvényi vélelem alapján, elismeréssel, valamint bírói döntéssel is. Az anya férjének apasága törvény erejénél fogva keletkezik.

A Gyermekjogi Egyezményhez való csatlakozásunk maga után vonta többek között a Csjt. módosítását is, hiszen felül kellett vizsgálni azt, hogy a magyar szabályozás mennyiben felel meg a Gyermekjogi Egyezményben foglaltaknak.

A Csjt. 1995. évi módosításának eredményeként került kimondásra az a szabály, miszerint a szülők kötelezettsége, hogy gyermekük részére az őt érintő döntések során biztosítsák a *véleménynyilvánítás* lehetőségét, amely véleményt a szülőknek figyelembe is kellett vennie azzal, hogy értelemszerűen a gyermek véleményét, akaratát a gyermek érettsége, fejlettsége befolyásolta (Csjt. 71. § (1) bekezdés).

Mindezekből pontosan látható, hogy a jogalkotás, valamint a jogalkalmazás a törvényes - törvénytelen gyermek közötti különbségtételtől mára eljutott addig, hogy a gyermek érdeke vált elsődleges szemponttá, a gyermek érdeke az, amire nemcsak a szülőknek, de a bíróságoknak, hatóságoknak is figyelemmel kell lenniük minden, a gyermek sorsát érintő döntéshozatal során. A gyermek mindennek felett álló, legfőbb érdeke - *child's best interest* - elsődlegessé vált. Nemcsak

megszűnt a gyermek hátrányos megkülönböztetése - amely az anya házasságától függött - hanem a jogrendszer eljutott oda, hogy a gyermeket különleges megítélésben, ún. pozitív megkülönböztetésben részesítse.⁶

AZ ÚJ PTK. SZERINTI SZABÁLYOZÁS

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényt (Ptk.) 2014. március 15. napján a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (új Ptk.) váltotta fel. Ugyanezen a napon veszítette hatályát a Csjt. is, ami egyet jelentett azzal, hogy a Csjt. által szabályozott jogviszonyok - újraszabályozva - át-, illetve bekerültek az új Ptk.-ba.

„Az új Ptk. Családjogi könyvében március 15-étől az a legfontosabb változás, hogy a bíróságoknak és a bíróságok előtt kötött egyezségeknek nem kell többé arról rendelkezniük, a gyermeket melyik szülőnél helyezik el. Ehelyett azt kell eldönteni, hogy melyik szülő gyakorolja a szülői felügyeleti jogokat. A törvény nem mondja ki többé, hogy a különélő apa vagy anya szülői felügyeleti jogai szünetelnek, csupán azt, hogy azokat nem tudja gyakorolni.”⁷ Amennyiben a házastársak abban állapodnak meg, hogy közösen gyakorolják gyermekük felett a szülői felügyeleti jogokat, úgy az új Ptk. 4:21. § (4) bekezdésében foglaltak szerint a kapcsolattartás kérdésében nem kell megegyezniük, viszont a gyermek lakóhelyét meg kell határozniuk.

Abban az esetben, ha nem közös szülői felügyeletről van szó, hanem az egyik szülő gyakorolja a felügyeleti jogokat, az együttdöntési jog továbbra is fennmarad, azaz a szülők közösen hoznak döntést a kiskorú gyermek nevének meghatározása és megváltoztatása, a szülőjével azonos lakóhelyén kívüli tartózkodási helyének, huzamos időtartamú vagy letelepedés céljából történő külföldi tartózkodási helyének kijelölése, állampolgárságának megváltoztatása és iskolájának, életpályájának megválasztása kérdésében.

⁶ Szeibert Orsolya: A családjogi harmonizáció... im. 137. o.

⁷ <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/valtoznak-a-szuloi-felugyeleti-jogok-az-uj-ptk-csaladjogi-konyveben>

Míg a Csjt. a szülői felügyelet megszüntetéséről és szüneteléséről beszélt, addig az új Ptk. családjogi könyvének (CSJK) XIX. fejezete a szülői felügyeleti jog szüneteléséről és megszűnéséről rendelkezik azzal, hogy a XIX. fejezetben rögzítésre kerülnek a szülői felügyeleti jog bíróság általi megszüntetésének esetei is. *„A CSJK a Csjt. rendelkezéseihez képest - részben megváltozott esetkörre vonatkozóan - önálló pontban először a szülői felügyelet szünetelésének lehetséges okait, eseteit szabályozza, majd ezt követően taglalja a szülői felügyelet megszűnését, illetve a felróható szülői magatartás egy súlyosabb jogkövetkezményeként a szülői felügyelet megszüntetését.”*⁸

A SZÜLŐI FELÜGYELET TARTALMA

A szülői felügyelet az anyai és az apai pozícióra tekintettel, a törvény erejénél fogva jön létre és illeti meg a szülőket. A szülői felügyelet a szülő és a gyermek közötti családi kötelékből fakadó természetes jogviszony. A szülői felügyelet megszüntetésére csak a bíróság döntése alapján van lehetőség.

Ahhoz, hogy megértsük, milyen következményekkel jár a szülői felügyeleti jog szünetelése, megszűnése, bíróság által történő megszüntetése, mindenekelőtt azt kell tudnunk, hogy mit is foglal magába a szülői felügyeleti jog.

Az új Ptk. 4:146. § (1) bekezdése értelmében a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. A szülői felügyelet tehát általában addig tart, amíg a gyermek nagykorúvá nem válik. *„A gyermek nagykorúvá válása feleslegessé teszi a fokozott gondoskodás céljait szolgáló szülői felügyelet intézményét, tehát mindkét szülő vonatkozásában megszüntető hatást gyakorol a szülői felügyelet ellátása tekintetében. A szülők valamelyikének halála csupán azt eredményezi, hogy a*

⁸ Polgári jog - családjog - második, átdolgozott, bővített kiadás - Az új Ptk. magyarázata III/VI. - Makai Katalin. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. [a továbbiakban: Az új Ptk. magyarázata III/VI. ...] 323. o.

gyermek feletti szülői felügyeletet az életben maradt szülő egyedül látja el. Amennyiben mindkét szülő meghal, mielőtt a gyermek elérné nagykorúságát, a gyermek gyámság alá kerül.”⁹

A szülői felügyelet a kiskorú gyermek:

- a) neve meghatározásának,
- b) gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának,
- c) vagyona kezelésének,
- d) törvényes képviselőének

jogát és köteleességét, valamint

- e) a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában.

a) A gyermek nevének meghatározása:

Ez nemcsak a gyermek utónevének, de családi nevének megválasztását is jelenti. Előfordulhat azonban, hogy a szülők nem jutnak megegyezésre gyermekük családi nevét illetően, ekkor - az új Ptk. 4:166. §-ában foglaltaknak megfelelően - a gyámhivatal dönt. Ugyancsak a gyámhivatal fog dönteni a gyermek utónevéről is, ha ebben a szülők nem tudnak megegyezni.

b) A gyermek gondozásának, nevelésének, tartózkodási helyének meghatározása:

A gyermek gondozása és nevelése a szülői felügyelet körébe tartozó jogok és kötelezettségek közül a legfontosabb, egyben legtagabb kategória is. Nem határozható meg pusztán a gyermek felneveléséhez szükséges anyagi javak biztosításában vagy az iskoláztatás feltételeinek megteremtésében, az magában foglalja azt a mintát, amit a gyermek otthon lát és példaként követni fog, hiszen a szülőktől látottakat a gyermek elraktározza, az a személyiségét - pozitívan vagy negatívan - de formálni, befolyásolni fogja, amely pedig végső soron egész társadalmunkra kihatással lesz.

⁹ Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015. [a továbbiakban: Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem] 115. old.

c) A gyermek vagyonának kezelése:

A szülőknek nemcsak joga, de kötelezettsége is, hogy gyermekének azon vagyonát kezelje, amely az új Ptk. szerint nincs kivéve a kezelésük alól. A vagyonkezelés jelentősége napjainkra felértékelődött annak köszönhetően, hogy számtalan alkalommal fordul elő, miszerint rokonok ajándékoznak a gyermek számára értékes ingó dolgokat vagy ingatlant, de ugyanúgy öröklés útján is vagyonhoz juthat a kiskorú. Előfordulhat, hogy a gyermek azzal a megkötéssel kap vagyont, hogy azt a szülők nem kezelhetik. Ekkor a gyámhivatal feladata és kötelessége, hogy a vagyon kezelésére ún. vagyonkezelő gyámot rendeljen ki.

d) A gyermek törvényes képvisellete:

A szülői felügyeletet gyakorló szülők gyermeküket személyi és vagyoni ügyekben képviselhetik. Természetesen abban az esetben, amennyiben a szülőnek nincs vagyonkezelői joga, úgy gyermekének vagyoni ügyeiben nem járhat el, abban a kiskorút nem képviselheti. Amennyiben a jogszabály akként rendelkezik, hogy a kiskorú valamely nyilatkozatot csak személyesen tehet meg, úgy a szülő képviselati joga ezen jognyilatkozatra nem terjed ki.

Az új Ptk. 4:163. § (2) bekezdése kimondja, hogy amennyiben a gyermek ügyében a törvényes képviseletet gyakorló szülő törvény vagy a gyámhatóság rendelkezése, érdekellentét vagy más tényleges akadály miatt nem járhat el, a gyámhatóság a gyermeknek eseti gyámot rendel. Az eseti gyám mind büntetőeljárás, mind polgári peres eljárás során eljárhat a gyermek érdekében.

Az eseti gyám ellátja a gyámhivatal határozatában megjelölt feladatokat, ami a polgári peres eljárásban az alábbiakat jelenti:

- elkészíti az általa képviselt gyermek családi jogállásának rendezése, a cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezése, valamint a szülői felügyeleti jog megszüntetése, illetve visszaállítása iránti per megindításához szükséges keresetlevelet;

- szükség szerint beszerzi a gyermek családi jogállásának rendezése, a cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezése, valamint a szülői felügyeleti jog megszüntetése, illetve visszaállítása iránti per megindításához szükséges gyámhatósági hozzájárulást;
- részt vesz a bíróság által kitűzött tárgyalásokon;
- segíti az általa képviselt gyermeket a polgári peres eljárás céljának, szabályainak megismerésében;
- segíti a gyermeket a bíróság által hozott döntés megértésében és számára legmegfelelőbb döntés meghozatalában a jogorvoslatról;
- szükség szerint intézkedik a jogorvoslati kérelem elkészítéséről és benyújtásáról;
- tevékenységéről félévenként, illetőleg, ha a kirendelés célja megvalósult, vagy annak oka megszűnt, ezt követően 8 napon belül köteles a gyámhatóságnak jelentését benyújtani.¹⁰

e) A gyámnevezés és a gyámságból való kizárás joga:

A szülői felügyeletet gyakorló szülő jogosult közokiratban vagy végintézkedésben a gyermeke számára gyámot megnevezni. Amennyiben a szülők eltérő gyámot neveznek meg, úgy a gyámhivatal feladata annak meghatározása, hogy a gyámságot ezen személyek közül ki lássa el.

I. A szülői felügyeleti jog szünetelése az új Ptk. 4:186. § (1) - (3) bekezdései alapján

A szülői felügyeletből eredő „feladatok” ellátása nemcsak jogot keletkeztet az azt gyakorló számára, de kötelezettséget is teremt, lévén, hogy a szülői felügyelet jog és kötelezettség is egyben. Amennyiben ez a kötelezettség a szülő részéről - akadályoztatása miatt - nem ellátható, úgy a szülői felügyelet szünetelése következik be.

¹⁰ http://www.tegyesz.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=55&Itemid=63

Szünetel a szülői felügyeleti jog, ha:

I.1. A szülő cselekvőképtelen.

I.2. A kiskorú szülő korlátozottan cselekvőképes, kivéve a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú szülő gondozási, nevelési jogát és kötelezettségét.

I.3. A szülő cselekvőképességében a szülői felügyeleti jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott.

A szülő abban az esetben **cselekvőképtelen**, amennyiben a tizennegyedik életévét még be nem töltött kiskorú, illetve akkor is, ha ugyan nagykorú, azonban a bíróság cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezte.

Abban az esetben, amennyiben egy tizennégy év alatti gyermek szül gyermeket, úgy értelemszerűen a gyermekét elláthatja, törődhet vele, gondoskodhat róla, azonban a szülői felügyeletet a gyermeke vonatkozásában nem gyakorolhatja.

Az új Ptk. 2:11. §-a értelmében **korlátozottan cselekvőképes** az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét betöltötte és nem cselekvőképtelen. A jogalkotó úgy gondolta, nem lenne indokolt a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú szülői felügyeleti jogának szünetelése csupán az életkoránál fogva, így ebből a körből kiemelte a tizenhatodik életévüket betöltött szülőket, hiszen ők életkoruknál fogva már képesek arra, hogy gyermekükkel foglalkozzanak, őket ellássák, ezt nem akadályozza, illetve befolyásolja cselekvőképességük korlátozottsága.¹¹

Amikor a korlátozottan cselekvőképes szülő a tizennyolcadik életévét betölti vagy a tizenhatodik életévét már betöltött, a tizennyolcadik életévét még el nem érő szülő házasságot köt, úgy a szülői felügyeleti joga feléled.

¹¹ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, szerkesztette Gárdos Péter, Vékás Lajos (online jogtár) [a továbbiakban: Kommentár a 2013. évi V. törvényhez...]

Az új Ptk. Kommentárja szerint a cselekvőképtelen szülő szülői felügyeleti jogának szünetelése a Csjt.-ben is ismert szünetelési ok; ami azonban a korlátozott cselekvőképességet illeti, a Ptk. ebben a kérdésben eltérő szabályozást alkalmaz. Korlátozottan cselekvőképes kiskorú esetén ugyan főszabály a szünetelése, azonban a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú szülő gondozási és nevelési joga, illetve kötelezettsége arra tekintettel nem szünetel, hogy a tizennyolcadik életévüket be nem töltött, de házasságot nem kötött anyáktól és apáktól nem indokolt megvonni azokat a szülői felügyeleti jogokat, amelyek teljesítésére koruknál fogva már - cselekvőképességük korlátozottsága ellenére - képesek lehetnek.¹²

Nagykorú személy vonatkozásában az új Ptk. a cselekvőképesség teljes és részleges korlátozását teszi lehetővé. A részleges korlátozás ügycsoportok szerinti korlátozást jelent, tehát akit ilyen jelleggel helyez a bíróság gondnokság alá, az a személy az új Ptk. 2:19. § (5) bekezdése értelmében minden olyan ügyben önállóan tehet érvényes jognyilatkozatot, amely nem tartozik abba az ügycsoportba, amelyben cselekvőképességét a bíróság korlátozta. *„A törvény a korlátozható ügycsoportok körét példálódzóan sem említi, így a bíró az egyéni körülményekhez igazodva, bármilyen szűkkörűen rendelkezhet a cselekvőképesség korlátozásáról.”*¹³

A részlegesen korlátozott cselekvőképességgel rendelkező szülő akkor nem gyakorolhatja a szülői felügyeleti jogokat, ha annak vonatkozásában korlátozzák cselekvőképességét. A szülői felügyeleti jog ebben az esetben feléled akkor, amikor a bíróság a szülő cselekvőképességének korlátozását a szülői felügyeleti jog tekintetében megszünteti.

1.4. A szülő ismeretlen helyen távol van, vagy ténylegesen akadályozva van a szülői felügyelet ellátásában.

Az ismeretlen helyen való távollétet illetően a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX.10.) Kormányrendelet (Gyer.) 12. §-ába foglalt

¹² Kommentár a 2013. évi V. törvényhez...

¹³ http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/ptk_e_learning/ptk2/lecke5_lap1.html

rendelkezéseket kell figyelembe venni, amelyek pontosan meghatározzák egyrészt azt, hogy mi minősül ismeretlen helyen tartózkodásnak, másrészt választ adnak arra is, hogy mely okiratok alapozzák meg az ismeretlen helyen való távollét megállapítását. Ilyen okirat lehet többek között például az ismeretlen helyre távozást tanúsító külföldi okirat, valamint a lakcímkivonat is. Mindebből az következik, hogy a gyámhatóság viszonylag könnyen meg tud győződni arról, hogy a szülő ismeretlen helyen távollévőnek minősül-e. Nincs ilyen könnyű dolga azonban akkor, amikor arról kell véleményt formálnia, hogy a szülő ténylegesen akadályoztatva van-e. Erre hosszadalmas eljárás lefolytatását követően kerülhet csak sor.

Tényleges akadályoztatásnak minősül az, ha a szülő ügyeinek vitelében akadályozott, ismeretlen helyen tartózkodik vagy ismert helyen tartózkodik ugyan, de visszatérésében gátolt. Fontos kiemelni, hogy a szülői felügyelet szünetelése nem attól következik be, hogy a bíróság kirendeli a gondnokot, ugyanis a szünetelés gondnok rendelése nélkül is bekövetkezik, a szünetelés gondnokrendelés nélkül is fennáll.

Az a szülő, aki külföldön tartózkodik, ténylegesen akadályozottnak nem tekinthető.

Értelemszerűen feléled a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, akinek időközben ismertté válik a tartózkodási helye, illetve akinek akadályoztatása elől az akadály(ok) elhárul(nak).

1.5. A gyámhatóság a gyermek családba fogadásához hozzájárult.

„Az 1974. évi Csjt.¹⁴ módosítás óta szünetelt a szülői felügyelet, ha a szülői felügyeletet együttesen gyakorló mint két szülő, vagy a felügyeletet egyedül gyakorló szülő annak érdekében, hogy gyermekét más család nevelje és gondozza, felügyeleti jogáról a gyámhatóság hozzájárulásával lemondott. Ha a gyámhatóság e lemondáshoz - családbafogadáshoz - az engedélyt megadta, a kiskorú részére e szülőt gyámként kirendelte. A jogirodalom és a jogalkalmazók igényét figyelembe véve, az 1997. évi Gyvt. 70. §-a visszahozta a - néhány évig hiányzó - családbafogadás

¹⁴ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény

intézményét. Jelenleg a Ptk. Családjogi könyvében került újra szabályozásra a Ptk. 4:187. §-a szerint.”¹⁵

Az új Ptk. hatálybalépése előtt tehát a családbafogadás szabályait a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) tartalmazta, jelenleg azt azonban az új Ptk. 4:187. - 4:189. §-ai szabályozzák.

Az új Ptk. 4:187. § (1) bekezdése alapján a szülői felügyeletet közösen gyakorló szülők vagy a szülői felügyeletet gyakorló szülő kérelmére - a különélő másik szülő meghallgatásával - a gyámhatóság hozzájárulhat ahhoz, hogy a szülő egészségi állapota, indokolt távolléte vagy más családi ok miatt a gyermeket más, általa megnevezett család átmenetileg befogadja, gondozza és nevelje, feltéve, hogy a családbafogadás a gyermek érdekében áll.

A családbafogadás azt az esetet hivatott kezelni, amikor a szülő átmenetileg nem képes a gyermekét gondozni, azonban egy általa megjelölt személy, illetve család arra képes lenne. A 4:187. § (1) bekezdéséből az tűnik ki, miszerint családbafogadásra csak mindkét szülő beleegyezésével kerülhet sor, figyelemmel arra, hogy amennyiben a különélő szülő akként nyilatkozna, hogy a gyermeket átmenetileg ő is képes lenne gondozni, értelemszerűen családbafogadás nem lenne szükséges.

A 4:188. § (1) bekezdése értelmében a családbafogadás ideje alatt a szülő szülői felügyeleti joga szünetel, azonban a családbafogadás a szülő tartási kötelezettségét nem érinti.

„A családbafogadás célja: a szülő egészségi állapota, indokolt távolléte vagy más családi ok miatt a gyermeket a szükséges ideig más, általa megnevezett család átmenetileg befogadja, gondozza és nevelje.”¹⁶ A családbafogadás jogintézménye nem jelenti azt, hogy a szülő minden jogát elveszíti a gyermeke felett, hiszen a szülő a családbafogadás fennállása alatt is jogosult a gyermekével

¹⁵ Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem... im. 115. old.

¹⁶ http://www.lajosmizse.hu/sites/default/files/csaladba_fogadas.pdf

kapcsolatot tartani, továbbá megilleti az is, hogy a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban részt vegyen.

„A családbafogadás intézménye megfelel a Gyermekjogi Egyezmény 20. cikkében megfogalmazott elvárásnak, mely szerint a gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva a családi környezetétől, helyettesítő védelemre szorul, elsődlegesen (másik) családban történő elhelyezésre.”¹⁷

I.6. A szülő hathetes életkoránál fiatalabb gyermeke örökbefogadásához járult hozzá.

Tekintettel arra, hogy a szülő a gyermeke örökbefogadásához hozzájáruló nyilatkozatát a gyermek születésétől számított hat héten belül visszavonhatja (új Ptk. 4:125. § (2) bekezdés), így a hat hetes időszak alatt a szülői felügyeleti jog csupán szünetel, annak megszűnésére a hat hetes életkor betöltése előtt nem kerülhet sor.

I.7. A gyermeket a gyámhatóság nevelésbe vette és a szülő szülői felügyeleti joga nem szűnt meg vagy azt a bíróság nem szüntette meg.

A Gyvt. 77. § (1) bekezdése szerint a nevelésbe vétel célja a gyermek otthont nyújtó ellátásának és törvényes képviselőjének biztosítása egészen addig, amíg a családja képes a visszafogadására vagy számára családba fogadó gyám rendelésére kerül sor vagy örökbefogadása megtörténik, illetve amíg eléri nagykorúságát, amennyiben az előbb felsoroltak bekövetkezésére nincs lehetőség. A Gyer. 99. § (1) bekezdése értelmében nevelésbe vételre nem kerülhet sor, ha a veszélyeztetettség megszüntetése és a gyermek gondozása megfelelően biztosítható a különélő másik szülőnél vagy harmadik személynél történő ideiglenes elhelyezéssel, családbafogadással, a gyermek átmeneti gondozásával, valamint fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthonában történő elhelyezése útján.

¹⁷ Az új Ptk. magyarázata III/VI. im. 328. o.

1.8. A bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezte el.

A gyermeket a bíróság harmadik személynél helyezheti el, amennyiben a szülői felügyeleti jog gyakorlása a gyermek érdekeire nézve veszélyes. Ennek a harmadik személynek azonban mindenképpen hozzá kell járulnia a gyermek nála történő elhelyezéséhez, azt neki magának is kérnie kell. Ilyen esetekben ez a harmadik személy lesz a gyermek gyámja. A gyermek számára az a legmegfelelőbb, amennyiben olyan személynél kerül elhelyezésre a bíróság által, aki az ő gondozásában, nevelésében már eljárta korábban, s alkalmas arra, hogy a gyermek érdekeinek szem előtt tartásával járjon el. A harmadik személyek általában a szűkebb családi körből kerülnek ki; leggyakrabban nagyszülők, testvérek, a gyermek testvérei, nagynénik és nagybácsik kerülnek ebbe a szerepkörbe.

Miután a bíróság a harmadik személynél a gyermeket elhelyezte, a gyámhivatal ezt a személyt gyámi jogokkal ruházza fel. A harmadik személy a tisztségét addig kell ellássa, amíg a gyermek nála van, amíg a gyermeket másnál nem helyezik el.

Függetlenül attól, hogy a szülő egyetértésével vagy anélkül történt-e a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, az minden esetben a szülői felügyeleti jog szünetelését vonja maga után.

A gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról szóló 17. számú Irányelv - amely ma már nem hatályos - kimondta, hogy amíg a gyermek nevelésére bármelyik szülő és annak környezete alkalmas, addig a gyermek nem kerülhet harmadik személynél elhelyezésre. Sem a nagyszülők, sem mások nem hivatkozhatnak arra, hogy a gyermeket jobb anyagi körülmények között tudnák nevelni. Nem anyagi javakban mérhető ugyanis az, hogy a gyermek nevelésére ki alkalmas, illetve ki alkalmasabb.

Amennyiben sem a szülők, sem pedig harmadik személy nem alkalmas arra, hogy nála a gyermek elhelyezhető legyen, úgy a bíróság megkeresi a gyámhatóságot a szükséges intézkedések megtétele végett.¹⁸

1.9. A szülő a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll.

Annak, hogy a gyermek vagy a gyermekkel együtt élő hozzátartozó sérelmére történik-e olyan cselekmény, amely miatt távoltartó határozat meghozatalára kerül sor, nincs jelentősége, ugyanis a jogalkotó szándéka szerint bármelyik esetben bekövetkezik a szülői felügyeleti jog szünetelése. Ebben az esetben a szülő a kapcsolattartási jogának gyakorlására sem jogosult.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt (Be.) a 2006. évi I. törvény a távoltartással egészítette ki, amely a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogot korlátozó új kényszerintézkedés volt. Ezen jogintézmény bevezetésére a nemzetközi jogfejlődés is hatással volt. A jogalkotó célja az volt, hogy ne a sértett legyen az, aki az elkövetés helyszínét elhagyja, hanem arra az elkövető legyen köteleles.

Figyelemmel arra, hogy a 2006-os szabályozás értelmében távoltartás csak abban az esetben volt elrendelhető, amennyiben az elkövetővel szemben már folyamatban volt a büntetőeljárás, így elengedhetetlenül szükséges volt a jogszabály módosítása. Az Országgyűlés 2008. december 15. napján egyhangúlag fogadta el a távoltartással kapcsolatos változtatásokat tartalmazó törvényjavaslatot, amely tulajdonképpen az osztrák mintát vette alapul, hiszen az osztrák szabályozás is lehetővé teszi azt, hogy a bántalmazáshoz kitérő rendőr azonnali ideiglenes, maximum 72 órás távoltartást rendeljen el. Tekintettel arra, hogy az államfő a kihirdetést megelőzően alkotmányjogi kifogással élve továbbította véleményezésre a már elfogadott jogszabályt, a parlament végül 2009. július 06-án fogadta el a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvényt.¹⁹ A jogszabály 1. § (1) bekezdése

¹⁸ Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem... im. 118. old.

¹⁹ Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem... im. 118. old.

értelmében hozzátartozók közötti erőszaknak minősül a) a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezéshez való jogot, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető tevékenység, b) a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető mulasztás.

Az új Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 1. pontja értelmében közeli hozzátartozó a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér, a 2. pont szerint pedig hozzátartozónak minősül a közeli hozzátartozó, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, és a testvér házastársa.

A 2009. évi LXXII. törvény 1. § (4) bekezdése szerint e törvény alkalmazásában gyermeknek kell tekinteni a Polgári Törvénykönyvben meghatározott kiskorút, az 1. § (5) bekezdése alapján pedig hozzátartozónak kell tekinteni a Ptk.-ban meghatározott közeli hozzátartozókat és hozzátartozókat, valamint a volt házastársat, a volt élettársat, a bejegyzett élettársat, a volt bejegyzett élettársat, a gondnokot, a gondnokoltat, a gyámot, a gyámoltat. Mindebből látható, hogy a törvény hatálya viszont nem terjed ki a barátira, elutasított barátira, volt jegyesre, de még az együttlakás nélkül együtt járókra sem. A fentiekből látható, hogy a 2009. évi LXXII. törvény tágabban határozza meg a hozzátartozó és a közeli hozzátartozó fogalmát, mint az új Ptk.

1.10. Az életközösség fennállása alatt szünetel a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, aki együtt él a szülői felügyelettől megfosztott másik szülővel.

A szülői felügyeleti jog szünetelését jelenti az új Ptk. 4:186. § (2) bekezdésébe foglalt azon eset, amikor a szülő együtt él a szülői felügyelettől megfosztott másik szülővel. Ezt a szünetelési okot a gyakorlatban számtalan alkalommal előforduló azon esetek hívták életre, amikor az anya annak ellenére együtt élt az apával, hogy az apát megfosztották szülői felügyeleti jogától. A Csjt. még

akként rendelkezett, hogy ebben az esetben a bíróság a szülői felügyeletet megszüntethette. Nem volt tehát kötelező a szülői felügyeleti jog megszüntetése azon szülő vonatkozásában, aki együtt élt a szülői felügyelettől megfosztott másik szülővel, de a lehetőség a bíróság számára adott volt. Figyelemmel azonban arra, hogy ebben az esetben a szülő a gyermek fejlődését súlyosan sértő cselekményt nem követett el, „bűne” mindössze annyiban áll, hogy életközösségben él a szülői felügyeleti jogától megfosztott másik szülővel, ezért szülői felügyeleti joga a törvény erejénél fogva szünetel, de csak addig, amíg a szülők életközössége fennáll. Annak bizonyítása, hogy a szülők együtt élnek-e, fennáll-e még élettársi kapcsolatuk, a gyakorlatban nehézségekbe ütközhet. Ha a felek lakcímkártyája különböző lakcímekre szól, úgy ezzel szemben rendkívül nehéz például tanúkkal azt igazolni, hogy a felek együtt élnek.

Fontos kiemelni, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptké.) 38. §-a szerint ebben az esetben - tehát ha az egyik szülő a szülői felügyeleti jogától megfosztott másik szülővel él együtt - a gyámhatóság gyámrendelés iránti intézkedéséig a szülői felügyeleti jog fennmarad. Ez esetben a gyámhatóságnak az új Ptk. hatálybalépésétől számított 6 hónapon belül kellett gyámot rendelnie.

1.11. A szülői felügyelet megszüntetése vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per jogerős befejezéséig szünetel a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, akinek a gyermekét a gyámhatóság ideiglenes hatállyal a különélő másik szülőnél, más személynél vagy intézményben helyezte el.

A Gyvt. 78. § (3) bekezdése alapján a szülő szülői felügyeleti joga szünetel a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezésétől kezdődően egészen a peres eljárás jogerős befejezéséig. Szükség esetén a gyermek részére gyámrendelés történik, hiszen a perindítás egyet jelent azzal, hogy a gyermek szülői, szülői környezet általi veszélyeztetése rövid távon nem hárítható el.²⁰

²⁰ Az új Ptk. magyarázata III/VI. im. 326. o.

II. A szülői felügyeleti jog megszűnése az új Ptk. 4:190. §-a alapján

Ahogy az fentebb már megemlítésre került, a Csjt. a szülői felügyelet megszüntetéséről és szüneteléséről rendelkezett, az tehát nem tartalmazta azokat az eseteket, amikor a szülői felügyelet a törvény erejénél fogva megszűnt. Ezt a hiányt az új Ptk. pótolta és a XIX. fejezet 3. pontjában elsőként a szülői felügyeleti jog megszűnésének esetkörét sorolja fel.

„A szülői felügyeleti jog megszűnésének két változata ismeretes. Megszűnik a szülő felügyeleti joga, ha a gyermek nagykorúságát eléri, a szülő meghal, a gyermeket örökbe fogadják. E megszűnési esetek ex lege bekövetkeznek. A második változatba a szülői felügyelet bíróság általi megszüntetésének esetei tartoznak.”²¹

Megszűnik a szülői felügyeleti jog, ha:

II.1. A gyermek nagykorúvá válik.

Ez a gyermek tizennyolcadik életévének betöltésével vagy oly módon is bekövetkezhet, hogy a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú házasságot köt. A Családjog Kézikönyvében²² foglaltak szerint a gyermek nagykorúvá válása feleslegessé teszi a szülői felügyeletet, így mindkét szülő vonatkozásában megszüntető hatást gyakorol.

II.2. A gyermeket örökbefogadják, kivéve, ha a gyermeket a szülő házastársa fogadja örökbe.

Különösebb magyarázatot nem igényel, hogy miért szerepel kivételként azon eset, amikor a szülő házastársa fogadja örökbe a gyermeket, hiszen ekkor arról van szó, miszerint a szülő házasságban él egy olyan személlyel, aki a gyermeknek nem vér szerinti szülője, és ez a házastárs a gyermeket örökbe kívánja fogadni, ezzel is kifejezésre juttatva azt, hogy a gyermekre úgy tekint, mintha a

²¹ Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem... im. 126. o.

²² A családjog kézikönyve I- II. kötet, szerkesztő: Dr. Kőrös András, lektor: Dr. Weiss Emilia, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.

sajátja volna. Nem azért történik az örökbefogadás, mert a gyermekkel együtt élő, vér szerinti szülő le kíván mondani gyermekéről, hanem azért, hogy a „mostohaszülő” és a gyermek közötti szoros kapcsolat még inkább kifejezésre jusson. Értelemszerűen felmerülhet az élettárs általi örökbefogadás is, ebben az esetben viszont megszűnik a vér szerinti szülő vonatkozásában a szülői felügyelet, hiszen a jogszabály kivételként csak a házastárs általi örökbefogadást említi, mint amely eset nem szünteti meg a szülői felügyeletet.

II.3. A szülő a gyermeke örökbefogadásához hozzájárulását adta vagy ha a gyermek örökbefogadásához a szülő a gyermek hathetes korát megelőzően hozzájárult, a gyermek hathetes korának elérésekor, kivéve, ha a szülő a hozzájáruló nyilatkozatot visszavonta.

A dolgozatban a szünetelésnél már volt szó arról, miszerint a szülői felügyeleti jog szünetel a gyermek hathetes korának betöltéséig, amennyiben a szülő hathetes életkoránál fiatalabb gyermeke örökbefogadásához járult hozzá, hiszen ezen nyilatkozatát a születéstől számított hat héten belül visszavonhatja. A megszűnésre a hathetes életkor betöltése után kerülhet sor.

II.4. A szülő a gyermeket annak érdekében, hogy más nevelje fel - személyazonosságának feltárása nélkül - egészségügyi intézmény arra kijelölt helyén hagyja és a gyermekért hat héten belül nem jelentkezik.

Ez a szabályozás összhangban van az előző pontban kifejtettekkel, ugyanis a szülő nemcsak akkor jogosult visszavonni a gyermeke örökbefogadásához hozzájáruló nyilatkozatát, amennyiben személyazonossága ismert, hanem akkor is, ha személyazonosságának feltárása nélkül helyezi el inkubátorban a gyermekét. Ebben az esetben is visszavonható az általa tett nyilatkozat, értelemszerűen úgy, hogy személyazonosságát feltárja.

Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítást tartalmazó gyámhivatali döntés nem jelenti a szülői felügyelet megszűnését, hiszen a gyámhivatal a határozatban csak a kapcsolattartási jogot korlátozza, illetőleg

szünetelteti. Abban az esetben, amennyiben az örökbefogadás realizálódik, úgy a gyámhivatalnak határozatával meg kell állapítani a szülői felügyelet megszűnését.

II.5. A szülői felügyeletet közösen gyakorló szülők egyikének elhalálózása.

A jogszabály rendezi még azt az esetet is, amikor a szülők közösen gyakorolják a szülői felügyeleti jogot gyermekük felett, azonban egyikük elhalálozik. Ekkor értelemszerűen az elhunyt szülő szülői felügyeleti joga megszűnik és a másik szülő pedig egyedül fogja gyakorolni a szülői felügyeleti jogot.

II.6. A szülői felügyeletet gyakorló szülő elhalálozik.

Ugyancsak rögzítésre került az új Ptk.-ban az az eset, amikor a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő halálozik el. Ebben az esetben a másik - szülői felügyeleti jogot nem gyakorló - szülő szülői felügyeleti joga feléled, a felügyeleti jog őt illeti meg, feltéve természetesen, hogy nem áll a szülői felügyeletet megszüntető ítélet hatálya alatt. Nem állna a gyermek érdekében összhangban ugyanis az, amennyiben feléledne azon szülőjének felügyeleti joga, akinek vonatkozásában jogerős ítélet már megszüntette a szülői felügyeletet.

Nem került rögzítésre a jogszabályban az a helyzet, amikor a szülői felügyelet alatt álló gyermek halálozik el. Erre nem is volt szükség, hiszen olyannyira egyértelmű, hogy ez esetben a szülői felügyeleti jog megszűnik, - hiszen a gyermek halála következtében nincs már ki felett gyakorolni a szülői felügyeleti jogot - ami miatt indokolatlan lett volna ezen esetnek a jogszabályban való rögzítése.

III. A szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetése a 4:191. § (1) bekezdése alapján

A szülői felügyelet megszüntetésére csak bíróság által kerülhet sor, a szülői felügyelet megszüntetésére csak a bíróság rendelkezik hatáskörrel abban az esetben, amennyiben a szülő a gyermeke érdekét súlyosan sértő, felróható magatartást tanúsít. Figyelemmel arra, hogy a szülői

felügyelet megszüntetése nemcsak a saját gyermek feletti szülői felügyelet gyakorlásának megakadályozását célozza, hanem a szülői jogkör gyakorlására való alkalmatlanság negatív erkölcsi értékítéletét is kifejezésre juttatja, így mind a szülő, mind a gyermek érdekében garanciális jellegű szabály, hogy e súlyos jogkövetkezmény alkalmazására csak felróható magatartás esetén van mód (BH2000. 206.).

Itt kell megemlíteni a BH.2010. 249-et is, amelyben kimondásra került, miszerint nem szüntethető meg a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, akinek a gyermekével szembeni - egyébként súlyosan kifogásolható - magatartása nem felróható, mert pszichés megbetegedésére vezethető vissza.

Látható tehát, hogy a szülői felügyeleti jog bíróság általi megszüntetéséhez nemcsak (súlyosan) kifogásolható magatartás szükséges a szülő részéről, de az is feltétel, hogy ezen magatartás a szülőnek felróható legyen. A szülői felügyeleti jog megvonására tehát csak kivételes esetben, mintegy végső megoldásként van lehetőség. A megvonás kivételességét hangsúlyozta az Emberi Jogok Európai Bírósága is.

Azt, hogy a szülői kötelességek elhanyagolása nem minden esetben vonja maga után a szülői felügyelet megszüntetését, már 1962-ben is kimondták, amikor is Dr. Novák István a „Kié a gyermek?” című könyvében rámutatott arra, miszerint az *„apróbb - cseprőbb kötelességmulasztások, kisebb jelentőségű hanyagságok miatt tehát nem lehet a szülői felügyeletet megszüntetni. Eset és az eset körülményei válogatják, hogy mikor lehet helye ennek a súlyos lépésnek.”*²³

A szülő a felügyeleti jog megsértését tevőlegesen, de akár mulasztás útján is megvalósíthatja. A tevőleges megsértés leggyakoribb példája a gyermek fizikai - lelki bántalmazása, mulasztásos formája a gyermek éheztetése és elhanyagolása. A szülő magatartása és a sérelem, illetve a veszélyhelyzet között okozati összefüggésnek kell fennállnia. A szülői felügyeleti jog elvonására csak

²³ Dr. Novák István: Kié a gyermek?, Borsod-megyei Nyomdaipari Vállalat, Miskolc, 1962. - 141. o.

akkor kerülhet sor, ha nem áll rendelkezésre más eszköz ahhoz, hogy a gyermek érdekeit megóvják.²⁴

A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet, ha:

III.1. A szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyeztet.

Ebben az esetben nem feltétele a szülői felügyeleti jog bíróság általi megszüntetésének az, hogy a szülő durva tettelegességet tanúsítson gyermekével szemben, elegendő lehet már az is, amennyiben olyan magatartást tanúsít, ami a gyermeknél súlyos magatartászavart okozott, pszichiátriai és gyógypedagógiai kezelést vonva maga után.²⁵

„A jogszabályalkotó nem tesz különbséget, hogy az érdeksérelmet okozó szülői magatartás tevással (a felügyelettel való visszaélés) vagy mulasztással (szülői kötelesség elhanyagolása) valósult-e meg. A szöveg egyértelművé teszi, hogy amennyiben a szülő magatartása veszélyhelyzet előidézésére alkalmas, úgy felelőssége ebben az esetben is fennáll. Szélesebb körű felelősségét jelenti ez a szülőnek, ugyanis ha a gyermek testi jóléte, értelmi vagy erkölcsi fejlődése súlyosan veszélyeztetett, úgy a felügyelet megszüntetésének oka megvalósult.”²⁶

A súlyos érdeksérellem megvalósulását bizonyítani kell. Veszélyeztető magatartásnak minősül a gondozás elmaradása, mint például amikor az alkoholista édesanya nem főz, nem mos gyermekeire. Az értelmi fejlődés biztosításának sérelmét jelenti például, amennyiben a szülő nem járattja iskolába a gyermekét, ugyanakkor a brutális apai magatartás is idetartozik a lelki terrorral együtt, feltéve, hogy az még bűncselekménynek nem tekinthető.

²⁴ Az új Ptk. magyarázata III/Vl. im. 335. o.

²⁵ Az új Ptk. magyarázata III/Vl. im. 334. o.

²⁶ Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem... im. 129. o.

III.2. A gyermeket más személynél helyezték el vagy nevelésbe vették, és az a szülő, akinek szülői felügyeleti joga szünetel, a gyermek elhelyezésére vagy a nevelésbe vételre okot adó magatartásán, életvitelén, körülményein önhibájából nem változtat.

A **BDT2001. 501.** nagyon jó példa arra az esetre, amikor a szülő az életvitelén, körülményein önhibájából nem változtat. A BDT. alapjául szolgáló jogesetben az elsőfokú bíróság a felperesi oldalon fellépő gyermek keresetének helyt adva az alperesi édesapa szülői felügyeleti jogát megszüntette. Az indokolásban kifejtésre került, miszerint a felperes szüleinek életközössége az alperesi édesapa börtönbe kerülésével megszakadt. A gyermek az édesanyjával maradt, majd később az édesanya élettársi kapcsolatot létesített. Mint később kiderült, az anya élettársa - az anya tudtával és beleegyezésével - több alkalommal is bántalmazta a gyermeket, amely miatt az anyát és az élettársát is bűnösnek mondta ki a bíróság. Az anya szülői felügyeleti joga megszüntetésre került. A gyámhivatal a nevelőszülőknél lévő gyermek vonatkozásában engedélyezte az időközben kiszabadult édesapa számára a kapcsolattartást, ő azonban ezen jogával egyetlen egyszer sem élt. Újabb bűncselekmény elkövetése miatt ismét börtönbe került, ahonnan néhány alkalommal képeslapot küldött gyermekének. A szülői felügyeleti jogot megszüntető ítélettel szemben az alperes fellebbezést nyújtott be, amelyben arra hivatkozott, nem az ő hibájából került a gyermeke nevelőszülőkhöz, továbbá előadta azt is, hogy ő egyszer sem bántotta a gyermeket, akivel levelezés útján tartja a kapcsolatot és akit szabadulása után saját háztartásában kíván nevelni. A másodfokú bíróság egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, miszerint az alperes a börtönből való szabadulását követően - bár azt a gyámhivatal számára engedélyezte - nem találkozott a gyermekkel, magatartásán, életvitelén továbbra sem változtatott, aminek eredményeképpen ismét szabadságvesztés büntetést tölt. „A másodfokú bíróság egyetértett azon felperesi állásponttal, miszerint a gyermeket veszélyeztető magatartás a szülő mulasztásával is megvalósulhat, és az alkalmas arra, hogy a gyermek fejlődését károsan befolyásolja, lelassítsa. A másodfokú bíróság megítélése szerint az alperestől a büntetése kitöltését követően sem várható, hogy körülményei

alkalmasak lesznek a gyermeknevelésre, figyelemmel arra, hogy megélhetése, lakhatása előreláthatóan bizonytalan.”²⁷

Ezekben az esetekben a bíróság számára a mérlegelési lehetőség nem biztosított, a szülői felügyeleti jogot meg kell szüntetnie, hiszen a 4:191. § (1) bekezdése - mérlegelést nem tűrve - azt mondja, a bíróság *megszünteti* a szülői felügyeletet.

IV. A szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetése a 4:191. § (2) bekezdése alapján

A mérlegelés lehetősége azonban nem teljes mértékben kizárt a bíróságok számára, ugyanis a 4:191. § (2) bekezdése alapján, ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte, a bíróság a szülői felügyeletet a szülő valamennyi gyermeke tekintetében *megszüntetheti*. A bíróság rendelkezhet úgy, hogy a megszüntető határozat hatálya kihat a később született gyermekekre is. A gyámhivatalokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX.10.) Korm.rendelet 19. § (8) bekezdése kimondja, hogy, ha a bíróság úgy rendelkezett, hogy a szülői felügyeletet megszüntető határozatának hatálya kihat a később született gyermekekre is, a gyámhivatal megvizsgálja annak lehetőségét, hogy a gyermek másik szülője tudja-e a jövőben gyakorolni szülői felügyeleti jogát. Ha a másik szülő szülői felügyeleti jogának gyakorlása akadályozott, a gyámhivatal megvizsgálja, hogy a gyermek nevelésbe vételének vagy örökbefogadásának feltételei fennállnak-e.

JOGKÖVETKEZMÉNYEK

Az új Ptk. meghatározza a szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetésének jogkövetkezményeit is, hiszen a 4:191. § (3) bekezdésében kimondja, hogy az, aki szülői felügyeletet megszüntető jogerős ítélet hatálya alatt áll, nem fogadhat örökbe, nem viselhet gyámságot, gyermek nála nem helyezhető el és - a bíróság vagy a gyámhatóság eltérő rendelkezésének hiányában - nincs joga arra, hogy gyermekével kapcsolatot tartson. Ezen rendelkezés indoka az, hogy olyan szülő, akiről már

²⁷ BDT.2001. 501.

bizonyítást nyert, hogy a szülői felügyeleti jogok gyakorlására nem alkalmas, arra se legyen feljogosítható, hogy gyermeket fogadjon örökbe, ahogyan arra se, hogy gyámságot viseljen, illetve az is kizárt, hogy gyermeket nála helyezzenek el.

A bíróság, illetve a gyámhivatal engedélyezheti a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülő számára a gyermekével való kapcsolattartást. Ennek azonban a gyermek érdekét kell szolgálnia. Itt megint a Gyermekek jogi Egyezmény azon elve érhető nyomon, amely szerint a gyermek mindenk felett álló érdeke az elsődleges.

A szülői felügyeleti jog bírósági visszaállítása

Az új Ptk. lehetőséget biztosít arra, hogy amennyiben a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülő körülményei kedvezően, pozitív irányba változnak, úgy a bíróság visszaállítsa a szülői felügyeleti jogot. Erre csak a jövőre nézve van lehetőség, értelemszerűen abban az esetben, ha azok az okok, amelyek miatt a megszüntetést a bíróság elrendelte, már nem állnak fenn, azzal természetesen, hogy időközben a megszüntetést megalapozó újabb ok sem merült fel.

Fontos hangsúlyozni, miszerint a szülői felügyeleti jog bírósági visszaállítása nem jelenti azt, hogy a gyermek visszakerül a szülő gondozásába, nevelésébe, hiszen a szülői felügyeleti jog megszüntetése és visszaállítása óta eltelt időben a gyermek valahol - például a másik szülőnél vagy akár harmadik személynél - kiegyensúlyozottan nevelkedik, miközben a szülői felügyelettől megfosztott szülőjétől gyakorlatilag elidegenedett, így a gyermek legfőbb érdekével ellentétben állna, amennyiben a szülői felügyeleti jogától eddig megfosztott szülőjéhez visszakerülne.

A szülői felügyeleti jog szünetelésének, illetve megszűnésének kapcsolata a tartási kötelezettséggel

A tartási kötelezettség nem a szülői felügyelethez, hanem a szülői jogálláshoz, a szülői státushoz kapcsolódik. Ez az oka annak, hogy a szülő tartásdíj fizetési kötelezettsége akkor is fennáll, amikor szülői felügyeleti jog éppen szünetel.

Más a helyzet azonban akkor, ha a szülői felügyeleti jog nem szünetel, hanem megszűnik. Amennyiben a szülői felügyeleti jog megszűnésére a gyermek örökbefogadása folytán kerül sor, úgy az új Ptk. 4:133. § (1) bekezdése értelmében a leszármazáson alapuló rokonságból származó szülői felügyeleti és rokontartási jogok és kötelezettségek megszűnnek, kivéve, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe. Ezen szabályozás fő indoka nyilvánvalóan az volt, miszerint az örökbefogadott gyermeknek minden jogi kapcsolata megszűnik a vér szerinti rokonaival, bekerül az örökbefogadók családjába, így tartására az örökbefogadók lesznek kötelesek.

ZÁRSZÓ

Dr. Tamási Erzsébet kriminológus szerint a család egyetlen törvénye a szeretet. Véleménye szerint a szeretet az egyetlen dolog, amivel bármelyik családi problémát meg lehet oldani. És valóban. Ha belegondolunk abba, hogy milyen okokból kerül sor a szülői felügyeleti jog megszüntetésére, akkor megállapíthatjuk, hogy az a szülő, akinek felügyeleti jogát a bíróság azért szünteti meg, mert felróható magatartásával gyermeke javát súlyosan sérti vagy veszélyezteteti vagy a gyermek elhelyezésére, illetve nevelésbe vételére okot adó magatartásán, életvitelén, körülményein önhibájából nem változtat, nyilvánvalóan vét a család egyetlen törvénye ellen, vagyis nem szereti, illetve nem kellően szereti gyermekét.

Hivatkozott irodalom

- Szeibert Orsolya: A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- Dr. Lux Ágnes: A gyermekjogok nemzetközi keretrendszerének kialakulása. A gyermekjogi mozgalom születése c. diasor
- Dr. Lux Ágnes: Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, Fakultatív Jegyzőkönyvei; a Gyermekjogi Bizottság munkája c. diasor
- <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/valtoznak-a-szuloi-felugyeleti-jogok-az-uj-ptk-csaladjogi-konyveben>
- Filó Erika, Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015.
- http://www.tegyesz.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=55&Itemid=63
- Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, szerkesztette Gárdos Péter, Vékás Lajos (online jogtár)
- http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/ptk_e_learning/ptk2/lecke5_lap1.html
- http://www.lajosmizse.hu/sites/default/files/csaladba_fogadas.pdf
- A családjog kézikönyve I- II. kötet, szerkesztő: Dr. Kőrös András, lektor: Dr. Weiss Emilia, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.
- Dr. Novák István: Kié a gyermek?, Borsod-megyei Nyomdaipari Vállalat, Miskolc, 1962.
- Polgári jog - családjog - második, átdolgozott, bővített kiadás - Az új Ptk. magyarázata III/VI. - Makai Katalin. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

Jogszabályok

- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról
- BDT.2001. 501.